

Critical Studies in Texts & Programs of Human Sciences,
Institute for Humanities and Cultural Studies (IHCS)
Monthly Journal, Vol. 21, No. 4, Summer 2021, 65-83
Doi: 10.30465/CRTLS.2020.29959.1764

A Critique on the Book *"Microeconomics Analysis"*

Hassan Heydari*

Hassan Mirzaei**

Abstract

Translation is one of the most important tools for knowledge transfer, especially for the academic community, so translation of a book like its original version has a special value and importance. One of the most valuable and academic books is *"Microeconomic Analysis"* which is written by Hal.R Varian which is one of the top scientific sources of microeconomics. Ney Publishing has published this book which is translated by Mr. Reza Hosseini and now it is one of the educational resources of microeconomics in postgraduate studies in Iranian universities. Given the valuable position of this book, its translation requires a critical review and this article has tried to evaluate the weaknesses and strengths of this book according to the analytical-descriptive method by quantitative and qualitative analysis. It means discussing the appearance features, writing, edition, idiomatic translations, and text translation. It has been concluded that the translation of this book is quantitatively acceptable, but it has qualitative disadvantages that are not sufficient for the translation of an academic scientific book. It is suggested that due to the numerous editions of the book's translation and its importance, the next editions of this translation should be reviewed and the proposed corrections can be considered.

Keywords: Book Critique, Hal Varian, Microeconomic, Reza Hosseini, Translation

---

* Assistant Professor of Economics, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran,
hassan.heydari@modares.ac.ir

** MA Student of Economics, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran (Corresponding Author),
h.mirzaei@modares.ac.ir

Date received: 27/12/2020, Date of acceptance: 22/05/2021

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

تحلیل انتقادی کتاب تحلیل اقتصاد خرد

حسن حیدری*

حسن میرزائی**

چکیده

ترجمه یکی از ابزارهای مهم انتقال دانش، به ویژه برای جامعه‌ی دانشگاهی است، از این رو ترجمه‌ی یک کتاب مانند اصل آن دارای ارزش و اهمیت خاصی است، یکی از این کتاب‌های بسیار ارزشمند دانشگاهی کتاب «تحلیل اقتصاد خرد» (Analysis Microeconomic) اثر هال رونالد واریان (Hal.R Varian) است که یکی از منابع علمی برتر اقتصاد خرد به‌شمار می‌رود. نشر نی این کتاب را با ترجمه‌ی آقای رضا حسینی منتشر کرده است و اکنون در دانشگاه‌های ایران یکی از منابع آموزشی اقتصاد خرد در تحصیلات تکمیلی به‌شمار می‌رود. با توجه جایگاه ارزشمند کتاب، ترجمه‌ی آن نیاز به یک بررسی انتقادی دارد و این نوشتار با روش توصیفی تحلیلی و با تکیه بر تحلیل کمی و کیفی، یعنی بررسی ویژگی‌های ظاهری، نگارشی، ویرایشی، برگردان‌های اصطلاحی و بررسی متن ترجمه، کوشیده است تا نقاط ضعف و قوت آن را بررسی کند و به این نتیجه رسیده است که ترجمه‌ی این کتاب از لحاظ کمی قابل قبول می‌نماید، اما از لحاظ کیفی ایرادهایی دارد که مناسب با ترجمه‌ی یک کتاب علمی دانشگاهی نیست. پیشنهاد می‌شود با توجه به چاپ‌های متعدد ترجمه‌ی کتاب و اهمیت آن، چاپ‌های بعدی این ترجمه مورد بازبینی قرار گرفته و موارد اصلاحی پیشنهادی مد نظر قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: نقد کتاب، اقتصاد خرد، هال واریان، رضا حسینی، ترجمه.

* استادیار اقتصاد نظری، عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران، hassan.heydari@modares.ac.ir

** دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشکاه تربیت مدرس، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، h.mirzaei@modares.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۰۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۰۱

۱. مقدمه

یکی از چالش‌های دانشجویان رشته علوم اقتصادی و دیگر رشته‌های هم‌سو، مباحث اقتصاد خرد و تحلیل آن است زیرا که آگاهی مناسب از دانش اقتصاد خرد برای هراقتصاددانی بسیار ضروری است. با توجه به این که متن آموزشی در نظام آموزش دانشگاهی ایران هنوز هم مهم‌ترین ابزار آموزش و در بردارنده محتوای برنامه‌های درسی است (جعفری هرندی و همکاران، ۱۳۸۷: ۵۵)، در نتیجه تحلیل محتوا و ترجمه کتاب‌های آموزشی می‌تواند در جایگاه خود در جهت بهبود یادگیری دانشجویان نقش اثرگذاری را ایفا کند. همچنین هر اثر علمی را می‌توان از ابعاد مختلفی مورد بحث قرار داد. کتاب «تحلیل اقتصاد خرد» اثر هال رونالد واریان یکی از منابع اقتصاد خرد در مقطع کارشناسی ارشد است که توسط دکتر رضا حسینی ترجمه شده و مورد توجه بسیاری از اساتید و دانشجویان رشته علوم اقتصادی قرار گرفته است. هدف از نقد ترجمه‌ی این کتاب، حفظ نقاط قوت و بازنگری نقاط ضعف در چاپ‌های بعدی و همچنین استفاده بهتر خوانندگان از این کتاب است. در این نوشتار سعی بر آن است که با رویکردی نقادانه به روش توصیفی تحلیلی، نقاط قوت و ضعف این اثر بررسی شود، که می‌توان آن را «مطالعه‌ی عمیق انتقادی» اطلاق کرد (واعظ برزانی و مقدم، ۱۳۸۸). پرسش اصلی مطرح شده در این پژوهش این است که آیا این کتاب از نظر ترجمه ویژگی‌های یک کتاب مناسب و قابل فهم را برای دانشجویان دارد؟

۲. پیشینه تحقیق

بررسی و مرور مطالعات گذشته می‌تواند بسیار مفید و اثربخش باشد و ابعاد مختلف موضوع را روشن کند. در زمینه‌ی اقتصاد خرد مقالات بسیاری چاپ و کتاب‌های متعددی نوشته و ترجمه شده است که موضوع بحث ما نیست، اما در خصوص نقد کتاب‌های اقتصادی مطالعاتی صورت گرفته و در این بخش به مواردی از آن‌ها که در روند نوشتار کمک بسیاری کرده‌اند اشاره می‌شود.

محمد واعظ برزانی در سال ۱۳۹۲ مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی و نقد کتاب اقتصاد کلان» نوشته است و در آن کتاب اقتصاد کلان تألیف محمد طیبیان که یکی از کتاب‌های معروف در سطح کارشناسی اقتصاد است به روش توصیفی تحلیلی ضمن

معرفی اثر، نقاط ضعف و قوت آن بررسی شده است. نتایج نشان می‌دهد که این اثر از حیث محتوایی فاقد مسائل مهمی، همچون رعایت ترتیب و تنظیم و انسجام جزئی و کلی، در طرح موضوعات است و تأکید غیر روش‌مندی بر بعضی دیدگاه‌ها دارد (واعظ برزانی، ۱۳۹۲: ۱۳۵). همچنین واعظ برزانی در مقاله‌ای دیگری با عنوان «نقد و بررسی کتاب سیرتحول در تجزیه و تحلیل‌های اقتصاد کلان» که در مجله‌ی فرهنگ، ویژه‌ی اقتصاد به چاپ رسیده است، نتیجه گرفته است که «با توجه به توضیحات داده‌شده، با محتوای موجود، نه تنها دانشجویان بلکه محققان هم به‌سختی با متن ارتباط پیدا می‌کنند. درعین حال، اثر می‌تواند بالقوه به‌عنوان یک متن کمک‌درسی اقتصاد کلان مقاطع تحصیلات تکمیلی کاربرد داشته باشد» (واعظ برزانی، ۱۳۸۷: ص ۳۴۶) و با توجه به مشکل ذاتی کتاب و محدودیت‌های پیش‌رو پیشنهادهایی در جهت بهبود امکان درک منظم و بهتر خواننده ارائه شده است.

وحید مقدم و هادی امیری در مقاله‌ای با عنوان «بررسی و نقد کتاب اقتصاد به روایت دیگر» در پژوهشنامه‌ی انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی سال ۱۳۹۶، کتاب اقتصاد به روایت دیگر تألیف موسی غنی نژاد را نقد و بررسی کرده‌اند که آن‌را به‌عنوان یکی از معدود کتاب‌های خوش‌خوان به زبان فارسی دانسته‌اند که با یک جهت‌گیری فکری خاص اندیشه‌ی ۱۹ اقتصاددان هم‌مشهور و هم‌کمر شناخته شده را بررسی کرده است. در نتیجه این کتاب را به منزله‌ی یک متن تأثیرگذار و روشن‌گر اندیشه‌های دسته‌ی بزرگی از اقتصاددانان، مؤثر در سیاست‌گذاری اقتصادی ایران، به‌شمار آورنده‌اند (مقدم و امیری، ۱۳۹۶: ص ۱۸۵).

همچنین مقالات دیگری در نقد کتاب‌های اقتصادی وجود دارد که معمولاً در مجله‌ی پژوهشنامه‌ی انتقادی چاپ شده است که مجال بررسی آن‌ها در اینجا نیست، اما در زمینه‌ی نقد ترجمه‌ی یک کتاب اقتصادی مهم هیچ‌گونه مقاله‌ای یافته نشد. با توجه به اهمیت و فراوانی ترجمه‌ی کتاب‌های مهم اقتصادی به نظر می‌آید نقد و بررسی این ترجمه‌ها مهم و اساسی است و می‌بایست به آن توجه نمود، زیرا این کتاب‌ها نقش مهمی در شکل‌گیری اندیشه‌ی اقتصادی در جامعه‌ی دانشگاهی ایران دارد، از این رو این پژوهش در این زمینه کار فعالیت نوینی به‌شمار می‌رود.

۳. معرفی کتاب

۱,۳ معرفی نویسنده

هال واریان متولد ۱۹۴۷م یک اقتصاددان متخصص در اقتصاد خرد و اقتصاد اطلاعات است. او سوابق فراوان و افتخارات بسیاری را در زندگی خود کسب کرده که از جمله‌ی آن‌ها ریاست دانشکده‌ی مدیریت و سیستم‌های اطلاعات در دانشگاه برکلی کالیفرنیا (Berkeley) طی سال‌های ۱۹۹۵م تا ۲۰۱۰م و اقتصاددان ارشد در شرکت گوگل از سال ۲۰۰۷م تا کنون است و همچنین مدرک دکتری افتخاری نیز از موسسه فناوری کارلسروهه (KIT) و دانشگاه اولو (Oulu) دریافت کرده است. او در سال ۲۰۱۰م در مرتبه‌ی استاد تمام از دانشگاه برکلی کالیفرنیا بازنشسته شد. از جمله کتاب‌های تألیف شده توسط ایشان می‌توان به «اقتصاد خرد میانه» و «تحلیل اقتصاد خرد» اشاره کرد.

۲,۳ ویژگی‌های کتاب

بنا به گفته‌ی نویسنده، کتاب «تحلیل اقتصاد خرد» نخستین بار در سال ۱۹۷۷م در نشر کتاب نورتون چاپ شده است و پس از ۱۵ سال (۱۹۹۲م) نویسنده تغییراتی را در چاپ سوم کتاب لحاظ کرده است که شامل تغییرات ساختاری و اساسی می‌شود. تغییرات ساختاری شامل تنظیم دوباره فصل‌های کتاب به فصل‌های بیشتر شده و تغییرات اساسی کتاب شامل بازنویسی مطالب و توضیح بیشتر در برخی از بخش‌ها و اضافه کردن مطالب جدید در چاپ سوم است.

این کتاب شامل ۲۷ فصل است و در انتهای هر فصل تمرین‌های مربوط به آن مباحث وجود دارد که پاسخ آن‌ها در انتهای کتاب قابل مشاهده است. نیمه‌ی اول کتاب (از ابتدا تا پایان فصل دوازدهم) مطالب اساسی اقتصاد خرد را بیان می‌کند، که به گفته‌ی نویسنده این مطالب برای هر اقتصاددانی مفید است. از ابتدا تا فصل ششم مطالب مربوط به بخش تولید بوده که فصل اول با عنوان فناوری، در خصوص روش‌هایی برای نشان دادن امکانات تولیدی بنگاه و جنبه‌های اقتصادی مربوط به فناوری بنگاه است. فصل دوم و سوم کتاب در خصوص حداکثر کردن سود و تابع سود است، که مطالب اصلی آن بیان مشکلات حداکثر کردن سود از روش لاگرانژ، ایستای مقایسه‌ای با استفاده از شرط‌های مرتبه اول، ویژگی‌های توابع عرضه و تقاضا و ویژگی‌های تابع سود و نظریه پوش است. فصل چهارم

در خصوص رفتار بنگاه حداقل کننده‌ی هزینه و تحلیل حساب دیفرانسیل حداقل کردن هزینه بوده و فصل پنجم نیز درباره‌ی تابع هزینه است و رفتار تابع هزینه را نسبت به مؤلفه‌های مقدار و قیمت آن بررسی کرده است که مباحث اصلی آن شامل، هندسه‌ی هزینه‌ها، توابع تقاضای شرطی عوامل و قیمت‌های عوامل و توابع هزینه می‌شود. فصل ششم نیز با عنوان دوگانگی، در رابطه با به‌دست آوردن فناوری تولید با استفاده از تابع هزینه است.

از فصل هفتم تا دهم، مطالب در رابطه با بخش تقاضا است. فصل هفتم با عنوان حداکثرکردن مطلوبیت یکی از مهم‌ترین فصل‌های این کتاب است که رفتار مصرف‌کننده را مورد بررسی قرار می‌دهد و مطالب مهم آن شامل، مطلوبیت غیرمستقیم، برخی از اتحادهای مهم و توابع مطلوبیت متری پول است. فصل هشتم کتاب در خصوص بررسی ایستای مقایسه‌ای رفتار مصرف‌کننده، معادله‌ی اسلاتسکی، مسئله‌ی انتگرال‌پذیری، دوگانگی در مصرف و رجحان آشکار است. فصل نهم در رابطه با رفتار تقاضا است و از جمله مطالب مهم آن می‌توان به لحاظ دارایی‌ها در محدودیت بودجه، جمع‌سازی میان کالاها و مصرف‌کنندگان اشاره کرد. فصل دهم نیز در مورد بررسی رفاه مصرف‌کننده روش‌های عمومی‌تری را نسبت به مازاد مصرف‌کننده بیان می‌کند، سرفصل‌های مهم این فصل شامل، تغییرات جبرانی و معادل، مازاد مصرف‌کننده و مطلوبیت شبه خطی است. در فصل یازدهم به چگونگی نظریه انتخاب مصرف‌کننده در شرایط نااطمینانی و در فصل دوازدهم با عنوان اقتصادسنجی، در مورد استفاده از بینش علمی بسط‌یافته در فصل‌های گذشته است و برای کمک به برآورد روابطی است که رفتار بهینه‌سازی امکان دارد آنان را به‌وجود آورده باشد.

فصل‌های یک تا دوازده در خصوص رفتار حداکثر کننده‌ی عوامل اقتصادی فردی یعنی بنگاه‌ها و مصرف‌کنندگان بود. فصل سیزدهم با عنوان بازارهای رقابتی، شروع مسئله‌ای در رابطه با چگونگی تعیین قیمت‌های بازار توسط فعالیت‌های عوامل اقتصادی فردی است، که در آن مباحث اصلی این بازار که شامل تعادل بازار، تابع عرضه صنعت، تعدیل بازار به دلیل ورود بنگاه‌های جدید و تحلیل رفاه و کارایی پارتو است. فصل چهاردهم در مورد بازار انحصاری بوده که در آن علاوه بر تعادل بازار، در مورد رفاه و ستاده، تأثیر کیفیت بر رفاه، تبعیض قیمت درجه اول، دوم و سوم و تغییرات رفاه کل در اثر تبعیض قیمت بررسی شده است. در فصل‌های قبلی نظریه تصمیم‌گیری بهینه یک عامل اقتصادی منفرد در محیط‌های ساده بررسی شد و در فصل پانزدهم این تصمیم‌ها در محیطی پیچیده‌تر با عنوان

نظریه بازی‌ها بحث می‌شود که از سرفصل‌های مهم آن می‌توان از تعادل نش و محاسبه‌ی آن، بازی‌های متوالی و بازی‌ها با اطلاعات ناقص نام برد، لازم به ذکر است که در این فصل مثال‌های زیادی از جمله مثال‌های معروف معمای زندانی، بازی شیر یا خط و... نیز یاد شده است. فصل شانزدهم تخت عنوان انحصار چندجانبه به مطالعه‌ی عکس‌العمل‌های بازار با تعداد اندکی بنگاه، می‌پردازد که تقریباً به طور کامل بر پایه فصل قبلی یعنی نظریه بازی‌ها است. در فصل هیفدهم نیز با عنوان مبادله، به بررسی مدل تعادل عمومی، تعادل والرِس، قضیه اول و دوم اقتصاد رفاه، کارایی پارتو و حساب دیفرانسیل و حداکثر کردن رفاه پرداخته شده است. فصل هیجدهم با عنوان تولید مربوط به بسط مدل تعادل عمومی به اقتصاد تولیدی است، که در آن ابتدا چگونگی مدل رفتار بنگاه، سپس چگونگی مدل رفتار مصرف‌کننده و در نهایت چگونگی اصلاح قضایای وجود کارایی در چنین اقتصادی بحث شده است. در فصل نوزدهم با عنوان زمان، مباحثی در رابطه با رفتار مصرف‌کننده در طول زمان که شامل ترجیحات بین دوره‌ای، بهینه‌سازی بین دوره‌ای، تعادل عمومی در طول زمان و تعادل عمومی بر روی حالت‌های طبیعی است. فصل بیستم با عنوان بازارهای دارایی چگونگی تعیین تفاوت‌ها در قیمت‌های دارایی‌ها با استفاده از روش تعادل عمومی مورد بحث قرار گرفته است. در فصل بیست و یکم که تحلیل تعادل نام دارد، نخست رابطه‌ی هسته اصلی را که تعمیمی از مجموعه پارتو است با تعادل والرِس بررسی می‌کند و در ادامه رابطه‌ی بین تحدب‌پذیری و اندازه و همچنین شرایطی که در آن فقط یک تعادل والرِس وجود دارد مورد بحث واقع می‌شود، مبحث آخر نیز در رابطه با پایداری تعادل عمومی است. در فصل بیست و دوم با عنوان رفاه، مطالبی که در فصل‌های دیگر کتاب به خوبی شرح داده نشده بررسی شده که شامل مطالبی در مورد معیار جبرانی، اثرات رفاه ناشی از تغییر ستاده یا قیمت و مسئله‌ی مالیات‌بندی است. فصل بیست و سوم در مورد کالاهای عمومی است که درباره‌ی تخصیص منابع کالاهای عمومی بحث می‌کند. فصل بیست و چهارم نیز در خصوص پی‌آمدهای خارجی و بررسی راه‌حلی‌هایی برای مسئله‌ی پی‌آمدهای خارجی، مکانیزم جبران و شرایط کارایی در صورت وجود پی‌آمدهای خارجی است. فصل بیست و پنجم که در واقع فصل آخر این کتاب از نظر مباحث اقتصاد خرد است، با عنوان اطلاعات، مباحث مربوط به اقتصاد اطلاعات در آن بررسی شده است که بیشتر این مطالب مربوط به اطلاعات نامتقارن است.

از ویژگی های خوب این کتاب اهتمام به مباحثی مانند اقتصاد سنجی، ریاضیات و بهینه سازی است که در کتاب دیگر نویسنده با عنوان «اقتصاد خرد میانه» با ترجمه ی آقای پورمقیم، انتشارات نی- نیز وجود دارد که فصل آخر آن، پیوست ریاضی را جهت فهم بهتر فراگیران اضافه کرده است. یادآوری می شود که کتاب تحلیل اقتصاد خرد تکمیل کننده ی مباحث کتاب اقتصاد خرد میانه است و در سطح پیشرفته تری قرار دارد، از این رو نویسنده ی این کتاب به دانشجویان سفارش می کند برای درک بهتر مطالب این کتاب به کتاب اقتصاد خرد میانه مراجعه نمایند.

۳,۳ مقایسه با آثار مشابه

به منظور درک بهتر محتوای یک کتاب لازم است که محتوای آن با سایر کتاب های مشابه مقایسه و سنجیده شود. نخستین تفاوت کتاب تحلیل اقتصاد خرد هال واریان با سایر کتاب های شناخته شده ی اقتصاد خرد، شروع با بخش تولیدکننده است، حال آن که دیگر کتاب های مطرح در این زمینه، با بخش مصرف کننده آغاز کرده اند. کتاب های «نظریه و مسائل اقتصاد خرد» از دومینیک سالواتوره؛ «نظریه اقتصاد خرد» اثر والتر نیکلسون و کریستوفر اسنایدر؛ «نظریه اقتصاد خرد» اثر جیمز هندرسون و ریچارد کوانت و «نظریه اقتصاد خرد» اثر آندرو مس-کال، مایکل وینستون و جری گرین با بخش مصرف شروع شده است، اما کتاب تحلیل اقتصاد خرد هال واریان با بخش تحلیل رفتار تولیدکننده آغاز شده و نویسنده در این باره توضیحی نداده است، البته در کتاب اقتصاد خرد میانه مانند سایر کتاب های شناخته شده بخش اول آن درباره ی رفتار مصرف کننده است. شاید به این دلیل بوده است که این کتاب تکمیل کننده ی کتاب اقتصاد خرد میانه است، لذا با رفتار تولیدکننده شروع می نماید تا قابلیت فهم بهتری برای خواننده ایجاد کند، زیرا رفتار تولیدکننده نسبت به رفتار مصرف کننده قابل درک تر است. در نتیجه نویسنده مباحث بخش مصرف کننده را تا حدی به بخش تولیدکننده تعمیم داده است و می توان نمونه ی آن را در فصل هفتم تحت عنوان حداکثر کردن مطلوبیت مشاهده کرد. اما در هر حال حداکثر سازی سود و مانند آن هدف نهایی نیست و با در نظر گرفتن این که تولیدکننده خود از حداکثر کردن سود، مطلوبیت یا رضایت خاطر کسب می کند، در نتیجه او نیز به دنبال حداکثر کردن مطلوبیت خود است (عزتی، ۱۳۹۷: ص ۱۹۶)، بنابراین در یک کتاب اقتصاد خرد جایگاه تحلیل رفتار مصرف کننده بهتر است در آغاز آن باشد.

این کتاب در میان کتاب‌های ذکر شده در بالا به کتاب‌های مس-کالال (منتشر شده در سال ۱۹۹۵م از انتشارات دانشگاه آکسفورد) و نیکلسون (منتشر شده در سال ۲۰۰۵م با همکاری کریستوفر اسنایدر از انتشارات تامسون) نزدیک‌تر است، زیرا که برای دوره‌های تحصیلات تکمیلی مطرح شده‌اند و در مقایسه با آنان حجم کمتری دارد، زیرا همان‌طور که گفته شد این کتاب تکمیل‌کننده‌ی کتاب دیگر همین نویسنده است و به‌تنهایی در برخی از قسمت‌ها جامعیت دو کتاب فوق را ندارد و بیشتر مطالب مربوط به سطح کارشناسی ارشد را در خود جای داده است.

بخش تولید در این کتاب، برخلاف سایر فصل‌ها، نسبت به کتاب مس-کالال از مباحث بیشتر و کامل‌تری برخوردار است. از سوی دیگر کتاب اقتصاد خرد مس-کالال مطالب، توضیحات و نمودارهای بیشتری دارد، زیرا به جزئیات بیشتری پرداخته است. کتاب اقتصاد خرد نیکلسون مطالب را از پایه آغاز کرده و تا سطح پیشرفته‌تر ادامه می‌دهد و اکثر مطالب مهم اقتصاد خرد را دارد، اما مطالب کتاب تحلیل اقتصاد خرد هال واریان تا حدی دشوارتر و پیشرفته‌تر است و این کتاب بیشتر برای تحصیلات تکمیلی مناسب است، برای مثال کتاب هال واریان بر روی تابع مطلوبیت غیرمستقیم تاکید بیشتری دارد و به اتحادهای مهم مانند اتحاد روی (Roy's identity) و مباحث مربوط به ایستای مقایسه‌ای را نسبت به کتاب اقتصاد خرد نیکلسون اهمیت بیشتری داده است.

می‌توان نتیجه گرفت که کتاب تحلیل اقتصاد خرد اثر هال واریان نسبت به دیگر کتاب‌های مطرح برای تحصیلات تکمیلی از جایگاه خوبی برخوردار است و مطالب آن در سطح مناسبی از نظر علمی نگارش شده است. مباحث این کتاب از کتاب اقتصاد خرد نیکلسون پیشرفته‌تر بوده ولی از کتاب مس-کالال تا حدودی در سطح پایین‌تری قرار دارد.

مباحث کتاب تحلیل اقتصاد خرد هال واریان ماهیتاً تضاد و تناقضی با مباحث مطرح شده در اقتصاد خرد اسلامی ندارد. در کتاب «تحلیل رفتارهای اقتصادی در چارچوب اسلامی» اثر مرتضی عزتی، مباحث پایه‌ای اقتصاد خرد یعنی رفتار مصرف‌کننده و تولیدکننده را با توجه به تأثیر باورهای دینی بر روی آن‌ها بررسی می‌کند و در فصل دوم نتیجه‌گیری شده است که چارچوب عقلانیت تعریف شده و فروض تابع رجحان مصرف‌کننده با عقلانیت اسلامی ناسازگار نیست (عزتی، ۱۳۹۷: صص ۲۹-۸۰).

۴,۳ معرفی مترجم

دکتر رضا حسینی متولد سال ۱۳۴۴ در اسلام آباد و فارغ‌التحصیل در مقطع دکتری رشته‌ی اقتصاد بین‌الملل و پول و بانکداری از دانشگاه تربیت مدرس تهران است. او از سال ۱۳۷۵ تا سال ۱۳۹۱ در سمت‌های مختلفی از جمله رییس اداره کل مدیریت ریسک و رییس اداره کل رفاه کارکنان بانک کشاورزی بوده است. وی از سال ۱۳۹۱ تا کنون در سمت مدیر امور مالی و پشتیبانی بانک کشاورزی خدمت کرده است. همچنین ایشان عضو شورای پژوهشی، شورای عالی مبارزه با پول‌شویی و شورای عالی بانکداری اسلامی بانک کشاورزی است.

۴. تحلیل کمی

بیان نقاط ضعف و قوت شکل ظاهری یک کتاب می‌تواند در جایگاه خود مفید واقع شود، زیرا رفع ایرادهای ظاهری آسان بوده و تاثیر مطلوبی در جذاب‌تر شدن کتاب برای خواننده خواهد داشت. تحلیل شکلی اثر از ابعاد مختلفی بررسی می‌شود که شامل مشخصات ظاهری، فهرست مطالب، قلم نوشتار، نوع صفحه‌آرایی، اشتباهات ویرایشی و نگارشی و سایر ویژگی‌ها شکلی اثر است. کتاب ترجمه شده توسط دکتر حسینی، در قطع وزیری و جلد شومیز در انتشارات نی به چاپ رسیده است. نشر نی یکی از انتشارات نامدار ایران بوده که در سال ۱۳۳۳ تاسیس شده و تا کنون در حوزه‌های مختلفی بیش از ۱۵۰۰ کتاب را منتشر کرده است. در این مقاله چاپ هشتم این کتاب مورد بررسی قرار گرفته می‌شود.

مهم‌ترین ویژگی ظاهری اثر، قطع خوب و صفحه‌آرایی مناسب آن است و اصول نگارشی در آن به خوبی رعایت شده است، البته تا حدی تعداد خطوت در صفحات کتاب زیاد است و باعث کوچک شدن اندازه‌ی قلم شده است، اما واضح است که این امر به دلیل دوری از افزایش حجم کتاب انجام شده است. همچنین در صفحات زوج عنوان کتاب و در صفحات فرد عنوان فصل در بالای هر صفحه نوشته شده است. این اثر به دور از ایرادهای شکلی نیست که در این بخش به مواردی از آن‌ها اشاره می‌شود. نخستین ایراد شکلی، عدم مطابقت میان فهرست مطالب و عناوین است به گونه‌ای که برخلاف کتاب اصلی در فهرست مطالب، مثال‌ها، تمرین‌ها و زیرعناوین آورده نشده است و باعث کاهش سهولت در پیدا کردن عنوان مورد نظر خواننده می‌شود. نکته‌ی دیگر این است که بخش

پیوست‌های نمایه‌ای (index) که بسیار مهم است و در انتهای کتاب انگلیسی وجود دارد و می‌تواند در یافتن اصطلاحات مورد نظر در متن کتاب مفید باشد، ترجمه‌ی نشده است و مترجم محترم توضیحی در این خصوص نیز نداده است.

ایراد قابل توجه دیگر نبود رویه واحد در ارائه‌ی نمودارها است، در زبان فارسی می‌بایست ترتیب شکل‌ها و نمودارها از راست به چپ باشد و این امر در موارد بسیاری در ترجمه‌ی کتاب رعایت شده است، اما در برخی از نمودارها نه تنها رعایت نشده (یعنی نمودارها به همان شکل کتاب انگلیسی از چپ به راست ارائه شده است)، بلکه ترتیب آنها نیز مشخص نشده است، برای مثال نمودار ۵-۱ در صفحه‌ی ۷۸، علاوه بر این که ترتیب قرار گرفتن شکل‌ها از چپ به راست است، در متن مربوطه از نمودار (الف)، (ب) و (ج) سخن گفته شده اما در شکل مشخص نشده که کدام نمودار (الف) و کدام یک (ب) یا (ج) است و انتظار می‌رود که توضیح (الف) مربوط به شکل سمت راست باشد اما مربوط به شکل سمت چپ است و این باعث می‌شود که بخشی از وقت خواننده صرف تطابق نمودار و متن و یا موجب گمراهی او شود، در حالی که بهتر است یادگیری به شکل آسان‌تر و روان‌تری رخ دهد. مشابه بالا در نمودارهای ۶-۱، ۶-۲، ۶-۳ و ۳-۱۵ در صفحه‌ی ۳۲۰ نیز دیده می‌شود.

۱.۴ بررسی نگارشی

در مجموع نگارش ترجمه‌ی کتاب قابل قبول می‌نماید، اما این اثر به دور از ایرادهای نگارشی هم نیست مانند تغییر اندازه‌ی قلم (فونت) بدون دلیل در وسط متن که نمونه‌ی آن در صفحه‌ی ۳۰ وجود دارد. برخی از این نواقص نگارشی باعث تاثیر در معنی نیز شده است، برای مثال صفحه‌ی ۳۳۰ در خصوص منحنی واکنش بنگاه ۱ می‌بایست همانند رابطه‌ی ریاضی یاد شده $f_1(y_2)$ باشد اما در متن $f_1(y_1)$ نوشته شده است.

نمونه‌ی دیگر در صفحه‌ی ۲۴۸ کتاب انگلیسی در زیر شکل قسمت توضیح آن دیده می‌شود که ترجمه‌ی جمله‌ی زیر در صفحه‌ی ۲۸۵ کتاب فارسی است:

Panel A depicts the solution if self-selection is not a problem

ترجمه‌ی کتاب به صورت «نمودار (الف) راه‌حلی را نشان می‌دهد که اگر خودگزینی مسئله‌ای نباشد»

در آن از واژه‌ی «مسئله‌ای» استفاده شده که با توجه به متن اصلی کتاب به نظر می‌رسد که منظور مترجم از آن «مسئله‌ای» بوده است، همچنین در جملات شرطی بهتر است که جمله‌ی پایه ابتدا باشد و بعد از آن جمله‌ی پیرو آورده شود، از طرفی جمله بالا دارای ایرادی در ترجمه نیز هست که در بخش تحلیل کیفی به آن پرداخته خواهد شد.

۲.۴ بررسی ویرایشی

از نکات مثبت این کتاب می‌توان به رعایت نکات ویرایشی آن، مانند نیم‌فاصله‌ها، علائم نگارشی و رعایت رویه ثابت در خصوص استفاده از نشانه‌ی جمع «ها» اشاره کرد و این دقت باعث شده که این کتاب ایرادهای ویرایشی مهمی نداشته باشد و خواندن آن را از این جهت آسان و روان نماید، اما نکات کوچکی وجود دارد که رعایت آن می‌تواند اثر را ارزشمندتر کند، برای مثال در بخش‌هایی از کتاب بعد از علامت درنگ‌نما (کاما) «او» عطف آورده شده است و یا در برخی موارد از نشانه‌ی جمع «ها» به صورت پیوسته (بدون فاصله) استفاده شده است که بر اساس دستورالعمل ویراستاری زبان و ادب فارسی مصوب فرهنگستان زبان و ادبیات فارسی، در کلماتی که به «ط» یا «ظ» ختم می‌شود، نشانه‌ی جمع «ها» باید به صورت جدا مورد استفاده قرار گیرد، مانند کلمه‌ی «شرط‌ها» که در این کتاب به صورت «شرطها» به کار رفته است.

۵. تحلیل کیفی

می‌توان گفت بررسی ویژگی‌های محتوایی یک کتاب مهم‌ترین بخش از نقد آن اثر است. در این بخش قسمت‌هایی از ترجمه که بر معنی و محتوای کتاب تاثیر گذاشته است بررسی خواهد شد. از نقاط قوت آن می‌توان به این اشاره کرد که مترجم معادل انگلیسی اکثر اصطلاحات مهم را که در فهم بهتر کمک می‌کند، در پاورقی آورده است و این امر باعث آشنایی بهتر دانشجویان با واژگان و اصطلاحات تخصصی می‌شود. تحلیل ترجمه‌ی اثر در بخش‌های مختلفی که شامل بررسی برگردان‌های اصطلاحی، بررسی ترجمه و روشنی و رسایی جملات انجام خواهد گرفت.

۱,۵ برگردان‌های اصطلاحی

استفاده از برگردان‌های اصطلاحی مناسب در این کتاب به‌خوبی دیده می‌شود، مانند اصطلاح «pennies Matching» که مترجم آن را در صفحه‌ی ۲۹۹ به «بازی شیر یا خط» ترجمه کرده است چون این اصطلاح یک تعبیر است که معادل دقیق آن همین «بازی شیریاخط» می‌شود، در حالی که معنای واژگانی آن که «تطبیق سکه‌ها» در فارسی نامأنوس بوده و منظور همان بازی شیر یا خطی است که مترجم آن را به‌درستی به‌کار برده است. همچنین اصطلاح «trade off» که در صفحه‌ی ۳۸۴ به «بده-بستان» ترجمه شده است. در اکثر نوشتارهای فارسی، استفاده از واژگان بیگانه به‌چشم می‌خورد و این کتاب نیز از آن بی‌بهره نیست. موارد متعددی در خصوص عدم استفاده از معادل‌های فارسی واژگانی مانند «تکنولوژی»، «مکانیزم»، «سیستماتیک» و «نرمالیزه» شده اشاره کرد، که بهتر است به‌ترتیب از «فناوری»، «سازوکار»، «نظامند» و «عادی شده» استفاده شود، همچنین در صفحه‌ی ۴۵۹ مترجم از واژه‌ی «اورتگنال» استفاده کرده است که بهتر است از واژه‌ی «متعادل» استفاده شود. برخی از معادل‌های نامناسبی که در ترجمه‌ی کتاب استفاده شده به‌نوعی باعث سردرگمی خواننده نیز می‌شود، برای مثال در صفحه‌ی ۲۷۱ کتاب انگلیسی در این جمله:

each producer has an incentive to dump extra output

که ترجمه‌ی آن در صفحه‌ی ۳۱۳ وجود دارد، کلمه‌ی «dump» به‌صورت «دامپینگ» ترجمه شده است و بهتر است از معادل فارسی آن یعنی «قیمت‌شکنی» استفاده شود و یا این که در پاورقی آورده شود. همچنین در صفحه‌ی ۳۳۱ واژه‌ی «distinctions» به‌صورت «تمیزگذاری‌ها» ترجمه شده، اما این معادل از معنی چندانی برخوردار نبوده و بهتر است از «تمایزها» استفاده شود.

مورد بعدی در صفحات ۴۲۵ و ۴۳۳ قابل مشاهده که در آن واژه‌ی «risk premium» به‌صورت «پریم ریسک» ترجمه شده است، واژه‌ی «premium» معانی متفاوتی دارد که شامل «پاداش» و «حق بیمه» است و زمانی که مترجم این واژه را به‌صورت «پریم» ترجمه نماید، مشخص نمی‌شود که منظور نویسنده کدام یک از معانی فوق بوده، همچنین در صفحه‌ی ۴۳۰ همین واژه به‌صورت «حق بیمه ریسکی» ترجمه شده و با توجه به این که عنوان فصل مربوطه بازارهای دارایی است، در علوم مالی منظور از واژه‌ی «risk premium»

مقدار بهای اضافی است که یک فرد به خاطر پذیرش ریسک دریافت می‌کند که به آن «صرف ریسک» می‌گویند (Hayes, ۲۰۲۰).

مورد بالا علاوه بر یک ایراد ترجمه‌ای می‌توان به نبود رویه واحد در کاربرد اصطلاحات نیز اشاره کرد و این مورد در صفحات ۷۷ و ۱۰۲ نیز دیده می‌شود، به طوری که در صفحه ۷۷ اصطلاح «Geometric of costs» به صورت «تحلیلی هندسی هزینه‌ها» ترجمه شده است و در صفحه ۱۰۲ اصطلاح «duality Geometric of» به صورت «هندسه‌ی دوگانگی» ترجمه شده است، در حالی که در کتاب انگلیسی هردو دارای ترکیب یکسانی هستند و بهتر بود هردو به یک شکل ترجمه شوند، قابل توجه است که هردوی آنها در عنوان متن آمده است.

۲,۵ بررسی متن ترجمه

استفاده از جمله‌بندی‌های واضح و قابل فهم در امر ترجمه ویژگی اصلی هر کتاب ترجمه‌ای است، بخصوص اگر کتاب دانشگاهی باشد. با توجه به پیچیده بودن دانش اقتصاد خرد، می‌توان گفت که این کتاب از نظر جمله‌بندی در وضعیت مطلوبی قرار دارد، اما اقتصاد خرد در تمامی مقاطع تحصیلی رشته‌ی اقتصاد از اهمیت بالایی برخوردار بوده و لازم است در تدوین و ترجمه‌ی محتوای آموزشی در این شاخه دقت بیشتری صورت گیرد. در این بخش نمونه‌هایی از اشتباهات ترجمه‌ای، ابهام معنایی و برخی از موارد که ترجمه‌ی بهتر در خصوص آنها لازم است، بیان خواهد شد. تعدادی از این موارد مشترک با بخش قبلی بوده‌اند که در همان بخش به برخی از آنها پرداخته شد.

در صفحه‌ی ۳۱ واژه‌ی «Locally Concave» به شکل «محدب موضعی» ترجمه شده است، اما واژه‌ی Concave به معنی مقعر است، و این اشتباه فاحشی است زیرا معنا به طور کامل برعکس مقصود کتاب اصلی است، در حالی که در همان صفحه در قسمتی دیگر این واژه به شکل «مقعر موضعی» ترجمه شده که درست است و همچنین مورد بعدی در این خصوص که می‌توان به ترجمه‌ی نادرست آن اشاره کرد در صفحه‌ی ۱۴۹ در نمودار ۵-۸ وجود دارد، به طوری که واژه‌ی «Affordable» در داخل شکل به صورت «قابل عرضه» ترجمه شده که نادرست است، اما در زیر همان شکل به صورت «قابل تهیه» ترجمه شده و معنی درست نیز همین است.

جمله‌ی زیر از صفحه‌ی ۹۴ اصل کتاب انگلیسی گرفته شده است:

When we write $x \succcurlyeq y$, we mean "the consumer thinks that the bundle x is at least as good as the bundle y ".

ترجمه‌ی آن که در صفحه ۱۰۸ کتاب فارسی وجود دارد، به این صورت است:
وقتی عبارت $x \succcurlyeq y$ را می‌نویسیم، معنی آن این است که «مصرف‌کننده فرض می‌کند سبد x حداقل به اندازه سبد y است».

در بالا نویسنده از اصطلاح «as good as» استفاده کرده ولی مترجم آن را «به اندازه» ترجمه کرده یعنی فقط به ارزش کمی توجه کرده و به مفهوم خوب بودن و ارزش کیفی اشاره‌ای نکرده است در حالی که نویسنده اثر به ارزش کیفی و رجحان آن توجه داشته است و این امر باعث شده که منظور نویسنده به درستی رسانده نشود. عبارت $x \succcurlyeq y$ به معنی ترجیح سبد x به سبد y است یعنی سبد x حداقل به خوبی سبد y یا حداقل به اندازه‌ی سبد y خوب است.

موردی دیگر در صفحه‌ی ۴۳۳ قابل مشاهده است، مترجم اصطلاح «The Arbitrage Pricing Theory» را به صورت «آربیتراژ تئوری قیمت‌گذاری» ترجمه کرده است که چنین اصطلاحی در اقتصاد وجود ندارد بلکه درست آن «نظریه‌ی آربیتراژ قیمت‌گذاری» است. به نظر می‌آید علت این اشتباه تغییر جای صفت و موصوف در ترجمه است و مترجم محترم واژه‌ی «Pricing Theory» را به عنوان یک ترکیب وصفی گرفته است حال آن‌که ترکیب وصفی «Arbitrage Pricing» است و واژه‌ی Theory به عنوان یک صفت دیگر برای «Arbitrage pricing» به‌شمار می‌رود، در نتیجه ترجمه‌ی صحیح آن «نظریه‌ی آربیتراژ قیمت‌گذاری» است، نه «آربیتراژ تئوری قیمت‌گذاری» و این اشتباه در عنوان اصلی هم تکرار شده است. همچنین بهتر بود به جای واژه‌ی بیگانه‌ی «تئوری» از واژه‌ی رایج «نظریه» در ترجمه بهره می‌برد.

نمونه‌ی دیگری در صفحه‌ی ۳۷۴ کتاب اصلی انگلیسی است که نادرستی برگردان آن به فارسی موجب نارسایی ترجمه شده است:

Efficient portfolios with risky and risk-free assets

ترجمه‌ی این عبارت در صفحه‌ی ۴۳۱ چنین است: «سبد دارایی‌های کارای دارائی‌های ریسکی و بدون ریسک»، که یک عبارت بی‌معنی است و خواننده‌ی ایرانی را سردرگم می‌نماید. این جمله که در داخل نمودار وجود دارد، علاوه بر این که نوع نگارش واژه‌ی

«دارایی‌های» در دوبار آن در یک عبارت باهم متفاوت است اولی را با «ی» و دومی را با «ع» نوشته است که درست نیست، همچنین «سبد داراییهای کارای دارائیهها» نیز نامفهوم است و ترجمه‌ی درست عبارت بالا چنین است: «سبد سهام کارآمد با دارایی‌های پرمخاطره و بی‌خطر».

مورد بعدی که در بخش تحلیل کمی از آن یاد شد، در صفحه‌ی ۲۸۵ مشاهده می‌شود که برگرفته از جمله‌ی زیر در صفحه‌ی ۲۴۸ کتاب اصلی انگلیسی است:

Panel A depicts the solution if self-selection is not a problem

ترجمه‌ی کتاب به شکل «نمودار (الف) راه‌حلی را نشان می‌دهد که اگر خودگزینی مسئله‌های نباشد» است، علاوه بر ایرادهای نگارشی، نکته‌ی قابل بحث در این مورد ترجمه واژه‌ی «the solution» است، زیرا درحالی که حرف تعریف the وجود دارد ولی مترجم آن را به صورت «راه‌حلی» یعنی به‌طور نکره، ترجمه کرده است و همین امر موجب ابهام و نارسایی ترجمه شده است، زیرا در متن اصلی «راه‌حل» را تعریف کرده و به آن اشاره نموده است و منظور نویسنده همان راه‌حلی است که از آن یاد کرده است، اما ترجمه نشان‌دهنده‌ی منظور نویسنده نیست چون واژه‌ی «راه‌حلی» نکره ترجمه شده است، هرراه‌حلی را در بر می‌گیرد ولی این‌گونه نیست، بلکه منظور راه‌حل مشخصی است لذا باید آن را به شکل معرفه ترجمه می‌کرد: «اگر خودگزینی مسئله‌ای نباشد، نمودار (الف) راه‌حل را نشان می‌دهد».

۶. نتیجه‌گیری

با توجه به بررسی‌ها و ارزیابی‌های انجام شده، کتاب مورد بحث این نوشتار یکی از کتاب‌های خوب و جامع در بخش اقتصاد خرد است که در ارزیابی ترجمه‌ی آن مطالب زیر قابل برداشت است:

۱. انتخاب این کتاب برای ترجمه به زبان فارسی انتخابی بسیار سودمند برای اقتصاددانان بخصوص دانشجویان مقاطع تحصیلات تکمیلی مفید است.
۲. با توجه به ایرادهای جزئی در بخش ویرایش و نگارش این اثر، می‌توان گفت که وضعیت این کتاب از نظر ویرایشی، نگارشی و صفحه‌آرایی مطلوب است، اما بهتر است

از نظر ظاهری به خصوص شکل‌ها و نمودارها بازنگری و رویه یکسان در ارائه‌ی آن‌ها رعایت شود.

۳. در کنار استفاده از معادل‌های اصطلاحی مناسب، استفاده از واژه‌های لاتین که معادل فارسی آنها وجود دارد در این کتاب بسیار است، به خصوص واژه‌هایی انگلیسی که کاربرد آن‌ها در زبان فارسی رایج و متداول نیست. بهتر است که دست‌کم از واژگان و مصطلحات شناخته شده استفاده شود.

۴. در کل برگردان این کتاب به فارسی قابل قبول است، اما در انتخاب معادل‌های مناسب و دقیق در فارسی اشتباهاتی رخ داده است که در موارد نه‌چندان کمی متن را برای خواننده مبهم نموده است. همچنین در مواردی معادل‌های انگلیسی در برگردان فارسی کاملاً نادرست ترجمه شده است و بیانگر متن انگلیسی نیست، اشتباهات این‌چنینی قابل قبول نمی‌نماید.

۵. کتاب «تحلیل اقتصاد خرد» اثر هال واریان از لحاظ علمی بسیار ارزشمند است و یک منبع علمی دانشگاهی به‌شمار می‌رود، انتظار می‌رود که ترجمه‌ی آن با رعایت امانت علمی به شکل بسیار متین و متناسب با شأن دانشگاهی ترجمه می‌شد، اما با توجه به ارزیابی‌های کمی و کیفی صورت گرفته از ترجمه‌ی کتاب، به‌ویژه بخش‌هایی که باعث تغییر معنی متن شده‌اند، کتاب ترجمه شده در سطح یک کتاب دانشگاهی نیست.

پیشنهاد می‌شود با توجه به موارد مطرح شده و اهمیت علمی کتاب و شخصیت علمی مترجم محترم که از دانش‌آموختگان دانشگاه برتر کشور است و جایگاه اجرایی و علمی خوبی دارد، در چاپ‌های بعدی نسبت به رفع این عیوب اقدام نماید تا جامعه‌ی دانشگاهی از آن بیشتر و بهتر به‌رمند گردد.

کتاب‌نامه

جعفری هرندی، رضا؛ نصر، احمدرضا؛ میرشاه جعفری، ایراهیم (۱۳۸۷). «تحلیل محتوا روشی پرکاربرد در مطالعات علوم اجتماعی، رفتاری و انسانی با تاکید بر تحلیل محتوای کتاب‌های درسی»، فصلنامه روش‌شناسی علوم انسانی، سال ۱۴، شماره ۵۵، تابستان ۱۳۸۷، صص ۳۳-۵۸

سالواتوره، دومینیک (۲۰۰۶م). *تئوری و مسائل اقتصاد خرد*، ترجمه حمیدرضا ارباب، چاپ ششم، تهران: نشر نی

تحلیل انتقادی کتاب *تحلیل اقتصاد خرد* (حسن حیدری و حسن میرزائی) ۸۳

عزتی، مرتضی (۱۳۹۷). *تحلیل رفتارهای اقتصادی در چارچوب اسلامی*، چاپ دوم، تهران: انتشارات سمت

فرهنگستان زبان و ادب فارسی (۱۳۸۴). *دستور خط فارسی*، چاپ چهارم، تهران: نشر آثار
مقدم، وحید و امیری، هادی (۱۳۹۶). «بررسی و نقد کتاب اقتصاد به روایت دیگر»، پژوهش‌نامه انتقادی
متون و برنامه‌های علوم انسانی، سال ۱۷، شماره ۹، صص ۱۸۵-۲۰۲

واریان، هال (۱۳۹۶). *اقتصاد خرد میانه*، ترجمه سیدجواد پورمقیم، چاپ هشتم، تهران: نشر نی

واریان، هال (۱۳۹۶). *تحلیل اقتصاد خرد*. ترجمه رضا حسینی، چاپ هشتم، تهران: نشر نی

واعظ برزانی، محمد (۱۳۸۷). «نقد و بررسی کتاب سیر تحول در تجزیه و تحلیل‌های اقتصاد کلان»،
فصلنامه فرهنگ، شماره ۲، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

واعظ برزانی، محمد (۱۳۹۲). «بررسی و نقد کتاب اقتصاد کلان»، پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های
علوم انسانی، سال ۱۳، شماره ۱، صص ۱۳۵-۱۴۶

Hayes, A. (2020). "Risk premium". Available from: <https://www.investopedia.com/>

Henderson, James M. & Quandt, Richard M. (1958). *Microeconomic Theory: A Mathematical Approach*, New York: McGraw-Hill Book Company

Mas-Colell, Andreu, Whinston, Michael D. & Green, Jerry R. (1995). *Microeconomic Theory*, New York: Oxford University press

Nicholson, Walter & Snyder, Christopher (2005). *Microeconomic Theory: Basic Principles and Extension*, Mason, OH: Thomson South-Western, tenth edition

Varian, Hal R. (1992). *Microeconomic Analysis*, New York: Norton & Company, third edition